

Isidor Macabich (1915-1931): la militància religiosa, social i política

Tercera part: de la Dictadura a la República

per Isidor Mari Mayans

En els articles precedents hem vist com es definia la posició ideològica d'Isidor Macabich en el seu context i com havia emprès diversos debats polítics i iniciatives sindicals durant la crisi de la monarquia d'Alfons XIII. En aquest tercer text comentarem les seues actuacions durant el període convuls de la Dictadura del general Primo de Rivera, fins a l'adveniment de la Segona República. La restauració del bisbat d'Eivissa i la implantació de la Caixa de Pensions, en estreta relació amb el sindicat catòlic agrari vinculat a Macabich, hi ocupen un lloc destacat.

La dictadura de Primo de Rivera: adhesions i decepcions

El colp d'estat iniciat el 13 de setembre de 1923 pel general Primo de Rivera, malgrat la declaració de l'estat de guerra i la imposició de la censura militar a la premsa, no havia estat mal rebut per la mentalitat dretana, monàrquica i patriòtica que predominava a Eivissa i al *Diario de Ibiza* més en concret. Curiosament, durant els dies en què es consolidava el nou règim,¹ el diari estava publicant els *Glosaris* de Santiago Rusiñol sobre Eivissa, l'illa blanca, i en català, una llengua que la dictadura marginarà amb diligència.²

Coincidint amb el seu context i amb la posició de l'Església catòlica, Isidor Macabich no va manifestar

Resum

Aquest article continua la biografia d'Isidor Macabich, iniciada en números precedents de la revista. Concretament, és el tercer dels articles que tracta del període anterior a la Segona República, i específicament de l'etapa de la Dictadura del general Primo de Rivera. La posició d'Isidor Macabich davant del nou règim, la seua actuació en el procés de restauració del bisbat i la col·laboració que va tenir amb el nou bisbe Salvi Huix hi ocupen un lloc destacat. S'hi fa referència a la visita, l'any 1928, dels investigadors de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, i finalment a les gestions per a la implantació a Eivissa de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis, en estreta relació amb la Federació Catòlico-Agrària.

Mots clau: història política i eclesiàstica, sindicalisme, autonomia, bisbat d'Eivissa.

Abstract

This article continues the biography of Isidor Macabich, which began in previous issues of the magazine. Specifically, it is the third of the articles dealing with the period before the Second Republic, and specifically the stage of the Dictatorship of General Primo de Rivera. Isidor Macabich's position concerning the new regime, his activities in the process of restoring the bishopric and his collaboration with the new bishop Salvi Huix occupy a relevant place in the text. The text refers as well to the visit, in 1928, of the researchers of the Obra del Cançoner Popular de Catalunya, and finally to the arrangements for the implementation in Ibiza of the Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis, in close relationship with the Catholic-Agrarian Federation.

Keywords: political and ecclesiastical history, trade unionism, autonomy, bishopric of Eivissa.

tampoc cap reserva davant d'aquell canvi, sinó més aviat una expectativa favorable, ja que semblava anunciar el restabliment de l'ordre social i la superació del bloqueig del parlamentarisme. Però això no va impedir que aviat sorgissin algunes friccions entre els canvis esperats i els que efectivament es van produir.

El primer d'octubre de 1923 té lloc a Eivissa la substitució del consistori municipal, elegit feia poc, pel que acabava de designar la dictadura, i quan Isidor Macabich, al diari de l'endemà i amb la firma J. Nicolás, fa la valoració del canvi, ensopega directament amb la censura.

Ell mateix ho comentarà més endavant, i donarà a conèixer els passatges censurats del seu article, que havia aparegut al *Diario de Ibiza* amb molts de paràgrafs tapats amb tinta negra.³ Reproduïm parcialment aquell text, indicant en cursiva els passatges censurats, perquè es puguin veure els dubtes que hi expressava Macabich i l'extrem control que imposava la dictadura:

1. Entre el 13 i el 17 de setembre, en què el diari informa del nou estat de coses.

2. Ocupen la primera plana del diari els dies 13, 14, 15, 18 i 20 de setembre.

3. L'article, titulat "De la vida local. El acto de ayer", apareix el 2 d'octubre. Macabich explica l'incident a l'article núm. LXXXI de la sèrie *Nuestra prensa*, al diari del 3 de maig de 1964.

“Pugnan en la imaginación realidades e idealismos, aspiraciones y recuerdos. ¡Pobre Municipio, y a qué honduras de falsificación y menosprecio pudiste llegar, para que pueda ser te señal de redención un trance como éste!

Ábrense las puertas del salón, pero se detiene el público a la entrada. ¿Hállase ahí fuera algún concejal o algún vocal asociado?, pregunta en alta voz el Secretario. Y seguidamente las puertas ciérranse de nuevo. ¡Ni más ni menos que en las causas criminales por deshonestidad que ahí mismo de vez en cuando suelen verse! Todos se ríen, otros protestan. Y los más deciden, como nosotros, salirse a tomar el fresco.

Trátase, caballeros, advertía un señor militar, de una situación transitoria, en tanto que se proceda al nuevo régimen municipal. Y nosotros asentimos. Así debe ser, es indudable, cosa transitoria. De lo contrario, en nuestra tierra al menos, no sería, en conjunto, la ganancia del trueque muy extraordinaria, que digamos. [...]

¡Albricias, señor Verdera!⁴ Nunca pudo ser plato exquisito hallarse al frente de una Corporación tan miserable y entrampada; pero si falta, además, la libertad, ¡con qué gusto ha de soltarse esa vara! [...] Y vosotros, señores, bien llegados, y quiera Dios que os marcheis presto. Y no lo achaqueis a descortesía o despegue. No. [...] Política-mente y en conjunto, tal vez no seais peores que los que se fueron, que los de ayer, que los de anteayer... Pero para quien desea al Municipio, que es célula viva de la patria, con todas aquellas dignidades y preeminencias que son propias de su funcionamiento natural y de su alcurnia nobilísima, la humillante librea impuesta por Felipe V a los restos de nuestra gloriosa Universidad, muy mal debe parecernos.[...] Y ya hemos quedado en que es el presente un periodo transitorio. Para que llegue –¡quíralo Dios!– la regeneración deseada, debe llegaros antes a vosotros la hora. Por esto deseamos que sea cuanto antes.”

Evidentment, no es va tractar de cap manera d'un breu període tran-

4. Joan Verdera Tur, l'alcalde destituït.

sitori abans del retorn a la democràcia, i les decepcions van continuar, per més que Macabich va mantenir davant del nou règim una posició ambivalent: crítiques a fets concrets, però adhesió als fonaments del nou ordre.

Una altra protesta seua,⁵ en aquest cas per la supressió del districte marítim –en el marc de les reformes administratives de la dictadura– va ser de nou mutilada pels censors. Com a net del que havia estat Comandant de Marina, aquell contratemps degué afectar bastant el canonge eivissenc, però això no va trencar la seua adhesió al règim.

En efecte, el 13 de desembre de 1923 el *Diario de Ibiza* publica un elogi entusiasta d'una iniciativa de Macabich, secundada per la Confederació Nacional de les congregacions marianes:⁶ obequir una medalla d'or al rei Alfons XIII amb motiu de la seua visita al papa, en la qual el monarca havia fet un discurs “echando con él los cimientos de una nueva España.” També va col·laborar Isidor Macabich sense reserves amb el nou ajuntament, en l'ampliació de la galeria de fills il·lustres⁷ amb alguns eclesiàstics distingits, entre altres personatges. I davant de l'amenaça que la banda militar de música del batalló d'Eivissa podia ser traslladada, Macabich es va fer ressò amb entusiasme patriòtic de l'anunci que no s'arribaria a consumir el trasllat, que considerava molt nociu pel paper destacat que tenia la banda en les festivitats de l'illa.⁸

5. *Diario de Ibiza* del dia 11 de desembre de 1923. El títol és eloqüent: “En la hora del peligro”, i una entradeta encara elevava el to de l'amenaça: *Se pretende perjudicar nuestros intereses y mermar nuestra independencia, arriando para siempre nuestra bandera marítima*. L'article apareix sense firma, probablement perquè va ser suprimida juntament amb alguns passatges, però Macabich n'assumeix l'autoria en el comentari que en fa a l'article LXXXIII de la sèrie *Nuestra prensa* al diari del 6 de maig de 1964.

6. “De la vida nacional. ¡Excelente iniciativa! Una medalla de oro a Su Majestad el Rey.”

7. El diari del 8 de gener de 1924 en dona compte.”

8. Article de J. Nicolás al diari del 10 de gener de 1924, titulat “¡No se la llevan!”.

Alfons XIII i Primo de Rivera.

Però la intervenció política més rellevant de Macabich en relació amb el nou règim seria una altra. Amb la perspectiva de la reforma administrativa que anunciava la dictadura, per mitjà d'un nou estatut provincial i municipal, les societats eivissenques, a iniciativa del Foment Mercantil i Industrial, van elevar un escrit al Directori Militar, datat el 14 de gener de 1924, exposant les seues aspiracions d'administració i de govern. Isidor Macabich va ser l'encarregat de redactar el document,⁹ titulat *Exposición al Directorio Militar* i publicat al *Diario de Ibiza* el dia 16 següent, amb una entradeta que resumia les altes expectatives que l'animaven: “Autonomía en todos los órdenes, instrucción agrícola, cultura, vías de comunicación.”

El document, en efecte, reclamava “una mayor autonomía respecto de los organismos intermedios (provinciales o regionales) en todas las manifestaciones de la administración pública” i representació directa a les Corts, fent constar, això sí, que els “patrióticos alientos” del Directori podien comptar amb la

9. Així ho explica en un altre article de la sèrie *Nuestra prensa*, el LXXXII (5 de maig de 1964).

El bisbe Salvi Huix i Miralpeix.

seua adhesió entusiasta i el seu “acendrado españolismo.”

Les expectatives d'aconseguir institucions insulars autònomes en el nou marc administratiu s'havien tornat a fer presents en aquell moment. El 27 d'abril de 1925 el *Diario de Ibiza* reproduïx un article del diari *La Almudaina*, de Palma, titulat “El estatuto provincial y Baleares”, que lamenta la voluntat de Menorca i Eivissa d'emancipar-se de la tutela de Mallorca, sense que hi hagi veus favorables a l'entesa. Macabich va assumir anys més tard com a seu un comentari sense firma que acompanya aquell article, titulat “Del problema balear. Apostilla a unos comentarios”,¹⁰ en què recorda que, a diferència de Menorca, que havia sol·licitat un capítol insular propi, l'escrit que les entitats eivissenques havien presentat al Directori mantenia el marc comú de la regió balear i la voluntat d'agermanament.¹¹

10. Va ser de nou en un dels articles de la sèrie *Nuestra Prensa*, LXXXV, al diari del 9 de maig de 1964.

11. En el seu article de 1964, esmentat a la nota anterior, Macabich recorda que més endavant, el 1933, va mantenir aquesta mateixa posició balearista en la polèmica que va mantenir sobre l'autonomia amb Bartomeu de Roselló.

Encara que només sigui de passada, hem de fer notar que precisament mentre s'esperava el desenllaç de les peticions al Directori s'havia produït un canvi important en la propietat i la direcció del *Diario de Ibiza*: el 15 de gener havia adquirit la impremta Joan Verdera Mayans, el qual –justament el 27 d'abril de 1925, en què surten els articles sobre l'autonomia que acabam de comentar– assumia també la direcció del diari. Macabich va passar a exercir amb aquest canvi una influència creixent en la línia del periòdic, que es traduiria més endavant en un suport implícit al Partit Social Agrari.¹²

Això explica que a partir d'aquell moment de transició es faci més freqüent i més incisiva la presència del canonge eivissenc en els debats polítics, sempre des de la fidelitat a la monarquia espanyola. El 23 gener de 1925, per exemple, ja havien aparegut al diari una dura andanada contra Blasco Ibáñez, signada per J. Nicolás, i uns poemes en castellà, en honor i en desgreuge dels reis, en aquest cas signats amb les inicials *I.M.* L'exaltació monàrquica i antirepublicana d'aquests poemes –un de dedicat al rei Alfons XIII, un altre a la reina Victòria, i el tercer contra *Maese Blasco Iscariote, mercader, libelista y falsario*– no pot ser més rotund, com mostra el mateix títol: *Voces de patriotismo y lealtad*. I l'article que els acompanya –*El caso Blasco Ibáñez*– agafa com a pretext un míting de Blasco a París (en què va afirmar que una república democràtica havia de ser el pas cap a la república social) per concloure “que la república democràtica es el puente para que pase la república comunista”, que implicaria l'abolició de la propietat i de la família cristiana, i acaba qualificant Blasco i els seus seguidors de traïdors a Espanya. Així estaven els ànims, ja en aquell moment!

Però malgrat totes aquestes adhesions al règim, el desengany no

12. Macabich mateix ho explica a l'article LXXXIV de la sèrie *Nuestra prensa*, el 8 de maig de 1964.

es va fer esperar. Poc després no sols va ser traslladada la banda de música, sinó tot el batalló: un fúnebre article sense firma, però que Macabich de nou assumeix més tard com a propi,¹³ crida el campaner a tocar a mort, amb un sentiment “de hondo patriotismo, a cuya entraña llega agudamente la decepción de esa partida.” I afegeix encara: “Cuando a otros se les aípa, a nosotros se nos desoye y despoja.”

Ni batalló, ni banda, ni districte marítim, ni nou estatut insular. Macabich es lamentarà, quaranta anys després,¹⁴ del fracàs de les iniciatives: “en contradicción con todo aquello, fue suprimida nuestra Provincia marítima y trasladado nuestro Batallón. Con la enérgica protesta del Diario.” Però encara aleshores aclareix que aquelles queixes “no respondían a malquerencia contra el general Primo de Rivera, cuya intervención en la política española estimé siempre precisa y patriótica, aunque con errores de táctica, cual se vio luego.” El seu espanyolisme era certament a prova de desenganys, però és significatiu que no tornem a trobar en el diari escrits polítics de Macabich fins a la proclamació de la Segona República.¹⁵ Al llarg dels anys següents, les iniciatives cíviques d'Isidor Macabich es mouran més aviat en l'àmbit religiós, i aviat rebran un impuls important de part del nou bisbe.

Dues sèries d'articles històrics

Ja feia temps que l'Església eivissenca havia iniciat gestions per aconseguir la restauració de la diòcesi, amb la designació d'un bisbe

13. Titulat “Adiós al Batallón”, apareix amb una orla negra, com una esquela, al diari del 4 de maig de 1925. A l'article LXXXIII de la sèrie *Nuestra prensa* (6 de maig de 1964) Macabich n'assumeix la paternitat.

14. A l'article esmentat a la nota anterior.

15. Una excepció relativa a aquesta actitud seran l'article *Del momento y a vuela pluma. Hacia la “normalidad”* publicat al *Diario de Ibiza* el 24 de juny de 1930 i la carta titulada *Del momento y a vuela pluma. “Ad recalcan-dum”* apareguda al mateix diari el 12 de juliol de 1930, protestant per la intervenció del govern en el nomenament dels càrrecs eclesiàstics.

com a administrador apostòlic. Les peticions s'havien iniciat el mes d'octubre de 1920, i en aquell moment, davant la necessitat d'acreditar la viabilitat econòmica del bisbat, s'havia obert una subscripció pública, que l'any 1923 ja havia recaptat els fons necessaris; però les decisions es feien esperar...

Per aquest motiu, Isidor Macabich inicia una llarga sèrie d'articles al *Diario de Ibiza* el 31 de gener de 1927, amb un títol eloqüent –*Apuntes históricos*. “*Las cosas de Palacio...*” – i amb una finalitat ben clara:

“Las dilaciones de hoy, que ha tienen vienen bordeando las lindes de lo excesivo, dan oportunidad al recuerdo de las de ayer, cuando la creación del Obispado, largas, interminables, de varias centurias, superadas al fin a fuerza de patriótica constancia.

Voy a apuntarlas, pues, en varios artículos (las antiguas; las de hoy nos bastará con tener que soportarlas), puesto que constituyen un capítulo bien interesante, e inédito, de nuestra historia local.”

En aquest primer article, subratlla que va ser la intervenció del rei la que va activar la creació del bisbat el 1782, i afegeix: “*Está visto que siempre nos fué mejor con el Rey que con sus lacayos, por altos y empingorotados que fuesen.*” La irritació per la llarga espera no pot ser més evident.

Aquesta sèrie conté nou articles sobre les peripècies de la creació del bisbat el 1782,¹⁶ i acaba amb una nova expressió d'impaciència: “*que el nuevo Obispado que hoy se espera sea no menos paternal y glorioso que el anterior, y perdurable.*”

Però el 25 de març iniciava Isidor Macabich una segona sèrie d'*Apuntes históricos*, que duraria fins al gener de 1928, amb més de trenta articles, sobre les visites fetes a Eivissa al llarg de la història des del bisbat de Tarragona del segle XIV al segle XVIII.¹⁷ El primer d'aquests articles ho justifica així:

16. Apareixen, concretament, els dies 31 de gener; 3, 5, 16, 18, 22, 25 i 28 de febrer, i 7 de març.

17. *Apuntes históricos. Visitas del señorío arzobispal de Tarragona desde el siglo XIV al*

“Tienen para nosotros las antiguas visitas de los Arzobispos de Tarragona (giradas ordinariamente por sus delegados) un marcado valor histórico, pues reflejaron, por ser aquellos a un tiempo prelados y señores de la isla, diferentes aspectos de nuestra vida local. Pensé algún tiempo que me sirvieran de base para un libro complementario de *Santa María la Mayor* – *Los Cronistas* (éste debía llevar por subtítulo, *Los Visitadores*); pero no lo permitieron mis poderes, y de aquí la publicación de estos apuntes, completamente inéditos.”

Amb això, Macabich repetia la mateixa operació que havia fet uns anys abans, com ja hem comentat, quan va publicar en forma d'articles a *Ebusus* una primera versió del llibre *El feudalismo en Ibiza*, un procediment que es convertiria en un costum relativament freqüent, com va comentar Bartomeu Escandell.¹⁸ En aquest cas, però, el llibre com a tal no va arribar a veure la llum.¹⁹

És obvi que el moment escollit per a donar a conèixer aquelles notes històriques també tenia una relació estreta amb l'espera de la designació del nou bisbe. De fet, mentre apareixien aquells articles, el 12 de juliol de 1927, el Consell de Ministres va acordar d'establir un Administrador Apostòlic per a la diòcesi eivissenca, i a finals d'aquell mes es considerava imminent la designació de la persona que ocuparia el càrrec.

Finalment, el 3 de novembre de 1927, el diari informa que el dia abans ha estat designat Salvi Huix

XVIII. Apareixen als diaris dels dies 25 i 30 de març; 2, 6, 8 i 20 d'abril; 18 de maig; 8, 18 i 29 de juny; 7 i 8 de juliol; 23 d'agost; 6, 10, 14, 16, 20, 26 i 29 de setembre; 3, 6, 8, 15, 21 i 25 d'octubre; 10, 16, 19 i 30 de novembre; 1, 3, 8, 13, 20 i 23 de desembre de 1927, i 6 de gener de 1928. Encara que el darrer dels articles porta el núm. XXXVI, en realitat van ser 38 els articles, perquè un dels números es va repetir i un altre article va sortir sense numeració.

18. A l'article “Macabich historiador”, publicat al núm. 3 de la revista *Eivissa*.

19. Macabich tampoc incorporaria totes aquelles informacions a les edicions posteriors de *Santa María la Mayor*.

Portada de l'opuscle *Ave, Regina. En honor de la excelsa Patrona de Ibiza Santa María* (1929).

per la Santa Seu com a bisbe d'Eivissa. Així, quan acabarà Isidor Macabich la sèrie d'articles sobre els visitadors de l'arxidiòcesi tarragonina, publicarà dos articles al *Diario de Ibiza* –el 3 i el 5 de març de 1928– titulats “De nuestra historia”, en els quals fa un resum històric de la diòcesi d'Eivissa: en el primer, des dels orígens fins a la mort del bisbe Carrasco, i en el segon, sobre el perfil del nou bisbe Huix, la catedral i el seminari.

Nou bisbe i nous projectes

El nou bisbe d'Eivissa, Salvi Huix,²⁰ arribarà a l'illa el maig de 1928, i en aquesta perspectiva Isidor Macabich torna a impulsar noves iniciatives, ara en el camp específicament religiós, tal com havíem dit, per més que alguna no arribarà a bon port i donarà lloc a una nova decepció.

Poc abans d'arribar el nou bisbe, per exemple, i amb motiu d'una excursió que fa amb la Congregació Mariana a sa Talaia de Sant Josep, Isidor Macabich recupera una idea

20. De fet era bisbe titular de Selimbria i administrador apostòlic de la seu d'Eivissa, però amb ell es va fer un pas decisiu cap a la restauració de la diòcesi.

Francesc Cambó.

que es veu que ja havia suggerit l'any 1922 el Sr. Font i Arbós, en la conferència de propaganda de la Lliga del Bon Mot a la qual abans ens havíem referit: alçar un monument amb una creu al cim més alt d'Eivissa, sa Talaia. Macabich llança amb entusiasme la proposta en un article al *Diario de Ibiza* (17 de març de 1928), titulat "Sobre los montes excelsos."

Pocs dies després, concretament el 25 de març, va morir la mare d'Isidor Macabich, Francisca Llobet Bosch, un fet que li degué causar un fort trasbals; però el projecte continua viu: el 18 d'abril un nou article de Macabich²¹ relaciona l'arribada imminent del nou bisbe amb la celebració del Centenari de la Conquesta de Mallorca l'any següent i invoca l'oportunitat de preparar la commemoració del Centenari de la Conquesta d'Eivissa amb la col·locació de la creu a sa Talaia.

La sintonia entre Salvi Huix i Isidor Macabich es va evidenciar des del primer moment. Quan el bisbe Huix va arribar a Eivissa, el 16 de maig, Isidor Macabich es trobava malalt a ca seua i no va poder participar en les solemnitats de l'ocasió, però el bisbe va tenir el gest d'anar a visitar-lo personalment el dia 25, com a mostra de deferència pel que representava el canonge en

l'Església i la societat eivissenca, i Macabich li tornarà la visita el dia 30, segons informa el *Diario de Ibiza*. Així començava una franca col·laboració entre tots dos. El 21 de juny, festa de Sant Lluís Gonzaga, patró de la Congregació Mariana, fundada i dirigida per Macabich, el bisbe —que anteriorment, a Vic, també havia estat vinculat a la Congregació— es va sumar a la celebració, que va tenir una especial solemnitat i va donar lloc a elogis públics per les diverses activitats religioses, socials i culturals d'Isidor Macabich.²²

Mentrestant, algunes veus i alguns ajuntaments s'havien adherit al projecte de la creu de sa Talaia, però també havia sorgit algun dubte precisament al consistori de Sant Josep, tot i que semblava que ja s'havia superat.²³ Segurament per reanimar la idea, Isidor Macabich publica el 17 de juny un altre article, titulat "Vuelta al yunque. De los tiempos legendarios", justificant amb arguments històrics la finalitat del monument, com a símbol de la conquesta cristiana. El 13 de desembre de 1928, el *Diario de Ibiza* anuncia que tots els ajuntaments han consignat en el pressupost les aportacions econòmiques necessàries, i el 17 de juliol de 1929 es constitueix la Comissió Executiva de la Creu Monumental de sa Talaia. Tot semblava avançar correctament... Però el 26 de febrer de 1930 el *Diario de Ibiza* explica —i critica severament— que, al final, l'Ajuntament de Sant Josep no ha fet la seua aportació i no se sap si el projecte es durà a terme. De fet, no tenim constància que s'hagués realitzat.

22. En parlen *La Voz de Ibiza* i el *Diario de Ibiza* de l'endemà. L'interès del nou bisbe per la Congregació Mariana es manifestarà de nou amb la seua participació en la celebració de la festa de la Puríssima, el 8 de desembre. Tant el *Diario de Ibiza* (10 de desembre) com *La Voz de Ibiza* (11 de desembre) subratllen el relleu especial de l'esdeveniment, que tingué lloc al Centre d'Acció Social.

23. Un article del *Diario de Ibiza* del 9 de juny dona a entendre que l'assignació pressupostària per a aixecar la creu ha estat suspesa, però el dia 13 següent un nou article aclareix que s'ha traslladat a l'exercici següent.

Afortunadament, altres objectius d'Isidor Macabich van prosperar. Aquell any de 1928, per exemple, la intervenció del bisbat va fer que les festes d'agost fossin especialment lluides. Va ser tot un esdeveniment, en aquella festivitat, la visita i el concert de l'Orfeó Vigatà, per a la qual es va mobilitzar gran part de la societat eivissenca, tant per mitjà de donatius per finançar el viatge com per oferir allotjaments a tots els membres de la coral. En el *Diario de Ibiza* del 7 d'agost Isidor Macabich va dedicar a l'Orfeó Vigatà una extensa mostra de cançons tradicionals eivissenques com a benvinguda,²⁴ i el dia 8 d'agost la coral va acompanyar amb les seues interpretacions totes les celebracions eclesiàstiques i va fer un concert memorable al teatre Pereyra abans de tornar l'endemà a Barcelona. Amb el suport del bisbe, Macabich va aconseguir també que els anys següents les *Festes de la Terra* tinguessin de nou la solemnitat desitjada, gràcies a la constitució per part de l'Ajuntament d'Eivissa d'un ampli conjunt de comissions encarregades de preparar-les amb un desplegament de recursos extraordinari.²⁵

Uns dies després de les festes, el 13 d'agost, arribaria a Eivissa la missió de recerca de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, integrada per Baltasar Samper i Ramon Morey, que també va rebre un suport especial del bisbat a fi que els mossènys de les diferents parròquies els facilitassin els contactes amb cantadors i cantadores idonis. Isidor Macabich va deixar copiar als investigadors les cançons que tenia recollides en aquell moment. D'aquí naixerà una relació cordial entre Macabich i Samper, a partir de la qual Macabich encarregaria al mú-

24. "Replec de cançons pageses. De l'agre de la terra."

25. Una informació del *Diario de Ibiza* del 8 de setembre dona compte d'aquests acords municipals. Al mateix temps, s'acorda demanar a tots els ajuntaments que declarin "Príncipe de la Paz" el general Primo de Rivera, amb motiu del 5è aniversari del colp d'estat.

21. Titulat "La voz de la tierra" (*Diario de Ibiza* del 18 d'abril de 1928).

sic mallorquí la composició de l'himne del Centenari de la Conquesta de 1935.²⁶

L'interès compartit d'Isidor Macabich i el bisbe Huix pel foment de la devoció mariana va donar peu a una altra iniciativa conjunta: la creació de la Germandat de Santa Maria. Macabich va proposar-ne la creació amb una sèrie de cinc articles al *Diario de Ibiza*,²⁷ amb el títol "Religió i pàtria. Una empresa d'alt eivissenquisme". Escrits en català dialectal, perquè creia que el tema ho reclamava,²⁸ Macabich hi recordava que els conqueridors d'Eivissa havien acordat dedicar un temple a santa Maria si tenien èxit, i explicava com havia arrelat des d'aleshores la devoció mariana en les tradicions locals. Lamentava, això sí, l'estat de conservació de l'edifici de la catedral, que reclamava una rehabilitació, i defensava que feia falta una nova custòdia:

"Falta una custòdia, perquè de seguir usant-se en sa forma present [...] sa preciosa custòdia gòtica, [...] aqueixa verdadera joia, ja tan malustretjada que dona pena, no tardarà en perdre son principal valor, o siga lo que resta de sos maravillosos esmalts."²⁹

26. Me'n vaig ocupar a l'article "La relació entre Baltasar Samper i Isidor Macabich", al núm. 59 de la revista *Eivissa* (2016) i es tracten amb precisió al volum de l'Obra del Cançoner dedicat al municipi d'Eivissa, editat fa poc (2021).

27. Publicats els dies 15, 19 i 27 de desembre de 1928 i 2 i 9 de gener de 1929 i reeditats en forma d'opuscle (juntament amb alguns passatges d'una exhortació pastoral del bisbe Huix, també sobre la devoció mariana, de la qual parlarem més endavant), amb el títol *AVE REGINA. En honor de la excelsa Patrona de Ibiza, Santa María* (Palma: Imprenta Católica, 1929).

28. Així ho justificava Macabich: "Si alguna vegada es pot escaure –i seran tantes!– s'escriure en sa llengua pròpia de la terra, mai amb més raó que avui: tan nostre, tan propi, tan fonament eivissenc és es tema d'aquests articles."

29. Unes cartes a Macabich de Bartomeu de Roselló (8 de febrer de 1920) i de Joaquim Folch i Torres, director de la Junta de Museus de Catalunya (19 de juny de 1923) indiquen que l'Església eivissenca havia considerat fins i tot, davant l'estat deplorable de la custòdia... i dels seus recursos econòmics, la possibilitat de vendre-la, i

A més de dignificar el temple, també era necessari que les imatges de santa Maria i el nen Jesús tinguessin una corona digna... I tot això reclamava una àmplia conjunció d'esforços per a reactivar totes les manifestacions religioses i socials de devoció mariana, tan presents en la història eivissenca –recorda el canonge arxiver amb diferents detalls ben coneguts–. Amb tot això, Macabich conclou que "*la Providència marca ara una hora especialment propícia*":

"Sa restauració de sa nostra gloriosa Seu era ja una circumstància favorable. [...] Però devem anar més envant en sa sèrie de fets providencials d'aqueixa restauració gloriosa. Dins ses admirables circumstàncies personals des nostre primer bisbe nou [...] culmina precisament un fervorós marianisme, que fou, diríem, s'impuls central de sa seua vida apostòlica. [...] Coneixent per complet son pensament sobre el cas, sabem que es fundarà una associació amplíssima –*Germandat de Santa Maria*– [...] Un caràcter federatiu, amb sa cooperació de totes ses altres entitats piadoses. [...] Prompte es compliran set sigles que fou arrancada definitiva-ment Eivissa des bàrbar jou musulmà. [...] Ja ho crec que hauré de celebrar dignament aqueix gloriós centenari de sa nostra re-integració cristiana, des ressorgiment des nostre culte, des principi des nostros magnífics furs, de sa nostra justa i humana legislació jurídica, i des nostre regiment comunal, com ho celebren en casos tals altres pobles".

La proposta va ser confirmada immediatament pel bisbe Huix, que el mateix dia 11 de gener de 1929, en una exhortació pastoral,³⁰ anunciava:

també el retaule de Jesús. Podria tenir relació amb la necessitat de recaptar fons per sufragar la creació del bisbat. Afortunadament, la idea no va prosperar.

30. Publicada íntegrament al *Diario de Ibiza*, en vuit parts, els dies 6-15 de febrer de 1929.

31. Ho explica en una nota que acompanya el text de la *Vesita*, al *Diario de Ibiza* del 5 d'agost de 1930.

Cèsar Puget.

"[...] hemos resuelto crear y erigir, conforme por las presentes declaramos erigida, en el altar mayor de nuestra Santa Iglesia Catedral, para particular veneración de nuestra Santísima Patrona, una Asociación piadosa que con el título de *Hermanidad de Santa María* se extienda a toda la Diócesis ibicenca, con carácter federativo, con la cooperación de todas las otras entidades piadosas".

El dia 3 d'agost del mateix any 1929, el *Diario de Ibiza* dona compte de la constitució, el dia abans, de la *Germandat*, i en publica els estatuts. Aquell mateix mes escriu Isidor Macabich la *Vesita espiritual a Santa Maria*, prenent com a model la visita a la Verge de Montserrat, potser per suggeriment del bisbe.³¹ Era l'oració que havia de servir de ritual a totes les celebracions marianes de les entitats religioses vinculades a la *Germandat*. La nova entitat va tenir un paper significatiu a partir d'aquell moment, sobretot en les Festes de la Terra, però l'arribada de la República i l'esclat de la guerra li van restar eficaça.

La col·laboració entre Macabich i el bisbe Huix va tenir moltes altres manifestacions. El 28 d'abril de 1929, per exemple, el bisbe va visitar el Centre d'Acció Social i va pre-

Vicent Costa Ferrer

sidir una sessió en què l'entitat es va reorganitzar a fi d'iniciar amb més impuls una nova etapa.³² I poc després, Isidor Macabich participaria en la comissió executiva que va preparar una edició del *Catecisme de sa Doctrina Cristiana*, publicat el 1930 en doble versió: en català dialectal i en castellà.³³ Amb aquest motiu, Isidor Macabich va publicar al *Diario de Ibiza* una sèrie d'articles titulats "Apuntes folklóricos. Como reza nuestro pueblo", en els quals recull, a partir d'un grup nombrós d'informadors, les versions tradicionals en català de les oracions, amb observacions molt interessants de caràcter lingüístic.³⁴

Més endavant, a iniciativa del mateix bisbe Salvi Huix, apareixerà un periòdic estretament vinculat amb la Congregació Mariana i que adopta com a nom de capçalera el títol d'un poema de Macabich: *Excelsior*.³⁵ Des del 29 de març de 1931

fins al 1936, aquesta publicació serà un mitjà combatiu en la defensa del catolicisme.

Una visita de Cambó

Tornant a l'any 1929, també s'hi havia produït un fet que no arribarà a tenir transcendència, però que val la pena esmentar, com a mostra de les relacions culturals i polítiques del moment entre Eivissa i Catalunya: el 2 de maig arriba a Eivissa en el seu iot *Catalònia* el polític i mecenes català, i exministre espanyol, Francesc Cambó. El *Diario de Ibiza* n'informa el dia 4, i concreta que l'acompanyen el banquer Arnús (Gonçal Arnús) i la seua senyora, Maria Barrientos, coneguda cantant lírica. Després de visitar el Museu Arqueològic, on els va saludar Isidor Macabich com a president de la Junta del Patronat, aquest va acompanyar els viatgers a Jesús, on van admirar el retaule gòtic, i a Santa Eulària. Posteriorment, després de saludar el bisbe Huix, van visitar amb Isidor Macabich el poble de Sant Antoni i la capella subterrània de Santa Agnès. Dos dies més tard el diari informa que Cambó pensa enviar personal competent perquè

estudiï aquella capella, i que també va visitar Portinatx i Xarraca, a més de la ciutat d'Eivissa, on van saludar el pintor Narcís Puget. I afegeix el diari que Cambó havia quedat d'acord amb Macabich per publicar una col·lecció de documents històrics eivissencs (segurament els que hem vist abans que Macabich volia publicar com a complement a *El feudalismo en Ibiza*).

Encara, passat un temps, el *Diario de Ibiza* ampliarà la informació, reproduint el 26 de juny una nota del diari barceloní *La Publicitat*, segons la qual Cambó "va parlar amb el canonge Isidor Macabich, aficionat en estudis històrics d'Eivissa, i va dir-li que els recopilés i que l'edició corria a càrrec seu".³⁶

Macabich comentarà aquesta visita en un dels seus articles de la sèrie *Nuestra Prensa*,³⁷ cosa que indica que molt més endavant encara la considerava rellevant. Macabich –i això em consta personalment– va tenir sempre una preocupació especial per la catalogació i la restauració de la capella de Santa Agnès, un objectiu pel qual va lluitar molt de temps. Per això lamenta en aquest article de 1964 que Cambó hagués tingut altres prioritats i no se n'hagués ocupat, com tampoc més endavant altres responsables del patrimoni arqueològic. I aclareix també que de fet no hi va haver ben bé un acord amb Cambó per a la publicació de documents històrics:

"[...] me ofreció la edición de un libro con la copia de los antiguos pergaminos allí existentes. Pero suponía aquello un gran trabajo para mí (un centenar de pergaminos, algunos de gran dimensión)."

Segons Macabich, els seus problemes recurrents de vista i el fet que els documents essencials ja apareixien en els seus llibres van

32. En parlen tant el *Diario de Ibiza* com *La Voz de Ibiza* el dia 30 d'abril.

33. Hem de suposar que el bisbe va influir en aquest procés de recuperació de la llençua pròpia en les activitats religioses.

34. Apareixen els dies 16 d'abril; 1, 9, 17 i 20 de maig, i 12 de juny.

35. Es tracta d'un poema en castellà, llegit a la vetlada que van celebrar el Seminari i

l'Institut de Segona Ensenyança el dia de Sant Tomàs de l'any 1929.

36. També es fa ressò aquella nota dels inconvenients de les comunicacions marítimes entre Eivissa i Barcelona, que limitarien les possibilitats d'assistir a l'Exposició Internacional que havia de tenir lloc aquell any.

37. Concretament, el número CII, del 19 de juny de 1964.

fer que no aprofitàs aquella generosa oferta de mecenatge, que tanmateix agraià.

La Federació Catòlico-Agrària i la Caixa de Pensions

A partir dels darrers mesos de l'any 1929, el dinamisme de la Federació Catòlico-Agrària s'accentua visiblement. El 2 de setembre es reforça la connexió amb la Confederació Nacional Catòlico-Agrària, amb l'arribada a Eivissa del seu secretari general, Antonio Maseda.³⁸ El reben al moll els directius de la Federació eivissenca –el president Rafael Oliver i el secretari Cèsar Puget–, que l'acompanyen a saludar el bisbe Huix i Isidor Macabich, que estava malalt i no havia pogut anar a rebre'l. L'endemà visita Sant Antoni –on acorda amb el polític i hisendat Vicent Costa la reconstitució del sindicat local– i ses Salines, i després fa una conferència al local sindical de Santa Eulària. El dia 4 té una reunió amb els directius sindicals, en què es consoliden els vincles organitzatius.

Coincidint amb aquest nou impuls sindical, transcendeix la notícia que aviat s'establirà a Eivissa la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis. El *Diario de Ibiza* es congratula d'aquesta possibilitat i elogia l'interès social de l'entitat.³⁹ Per aquells dies, el 30 d'octubre, Isidor Macabich en una carta al fundador i director de la Caixa, Francesc Moragas Barret, li assegura que una sucursal tindria bona acollida a Eivissa:

“[...] espero que no nos faltarían medios para que la propaganda encontrase apoyo, seguramente en nuestro amado señor Obispo y en el Clero de la Diócesis, y, por descontado, en las obras sociales en cuya dirección intervengo, así como en la prensa local.”⁴⁰

38. El *Diario de Ibiza* dona compte de la visita i detalla quins són els seus acompanyants en notes informatives dels dies 3, 4 i 5 de setembre.

39. El 26 d'octubre de 1929 concretament, parla del caràcter social i benèfic de la Caixa i de les seues activitats.

40. Macabich ho explica en un dels articles de la sèrie *Nuestra Prensa*, el LXXX, publicat el 2 de maig de 1964.

A dalt, prospecte de la Caixa Rural.

Segons Macabich, en contactes posteriors es va concretar la col·laboració entre la Caixa i la Federació, refermada amb la visita del mateix Francesc Moragas a Eivissa el juliol de 1930. El mes següent, en una segona visita de Francesc Moragas, i després que Vicent Costa Ferrer fos elegit president de la Federació,⁴¹ en una assemblea general

41. El diari en parla el 22 d'agost, elogiant el prestigi de Vicent Costa com a agricultor i exdiputat.

de la Federació Catòlico-Agrària que va tenir lloc el 24 d'agost es va establir un conveni per a constituir una Caixa Rural, com a filial de la Caixa, que va cedir també un local a la Federació com a Casa Agrícola,⁴² que es va obrir al passeig de

42. En parla amb detall el diari del dia 26, que reproduïx les clàusules del conveni, i l'endemà publica una nota en què la Federació fa públiques les seues propostes als futurs candidats a les eleccions. *La Voz de Ibiza* del dia 26 es fa ressò també de l'esdeveniment. Diguem també que paral·lela-

Isidor Macabich cap a 1930.

Vara de Rey el 18 de novembre, novament amb la presència de Francesc Moragas.⁴³ Uns dies després, el 23 de novembre, tenia lloc la inauguració oficial de la sucursal de la Caixa de Pensions, en un acte multitudinari presidit pel bisbe i el director de la Caixa, en el qual es va subratllar l'amplitud de la seua obra social: homenatges a la vellesa, obra cultural, biblioteques populars gratuïtes, institut de la dona que

ment també era intensa l'activitat d'altres institucions financeres: el 20 de setembre del mateix any 1930 s'inaugura la sucursal del Crèdit Balear a Eivissa.

43. Diari del dia 20.

treballa, mutualitats amb dispensaris de maternitat i escolars...⁴⁴

No hi ha dubte que els sindicats van ser decisius en l'arrelament de la sucursal eivissenca, i recíprocament, en van rebre un suport molt important. A partir del desembre de 1930, la Federació hi va tenir, a més de la Casa Agrícola, una Biblioteca circulant per a les Joventuts Agrà-

44. L'afluència de públic, segons el diari del dia 24, va fer que l'acte no es pogués fer al Teatre Serra, com estava previst, i hagués de tenir lloc en ple passeig de s'Alamera. El *Diario de Ibiza* donarà compte a partir d'aquest moment, de manera especialment assídua, de l'evolució de les activitats i de l'expansió de la Caixa.

ries, un consultori i conferències a càrrec d'enginyers de la Caixa. També en la història de la Caixa l'episodi eivissenc hi té una significació especial, perquè la fusió de 1930 amb la Caixa Rural de la Federació és la primera que fa la Caixa fora del territori de Catalunya.⁴⁵

Els vincles entre la Caixa de Pensions i les iniciatives de Macabich s'ampliaran encara abans d'acabar l'any 1930 amb la constitució, a la Casa de Cultura de l'entitat financera, de l'agrupació d'estudis eivissencs *Ca Nostra*, que tindrà com a presidents d'honor el mateix Francesc Moragas i Enric Fajarnés Tur, historiador i cronista de la ciutat, i com a president Isidor Macabich, que el mateix mes de desembre anunciava que hi havia iniciat cursos d'eivissenc.⁴⁶ I també el mateix mes, com a fruit de la cooperació entre la Federació i la Caixa, apareix el periòdic *Acción*, de temàtica social i agrària, dirigit per Cèsar Puget.⁴⁷

Al cap d'un any d'haver-lo firmat, la valoració que feia la Federació Catòlico-Agrària de l'acord establert amb la Caixa de Pensions no podia ser més favorable. En la memòria que va presentar a l'assemblea del 17 de juny de 1931, el seu secretari, Cèsar Puget, ho considerava "*un èxitàs sense precedents*" per a uns i altres: "*Sa Caixa*

45. Així es detalla en la Història del grup CaixaBank: https://www.caixabank.com/deployedfiles/comunicacion/Estaticos/pdf/Historia_CAT_2018_01.pdf

46. En parlen tant el *Diario de Ibiza* com *La Voz de Ibiza* el dia 5 de desembre, i el 13 de desembre al diari s'anuncien els cursos de llengua eivissenca, afegint que Macabich els va iniciar amb elogis a Espanya i a la llengua espanyola, segurament per eliminar qualsevol dubte de desafecció. En realitat es tracta d'una refundació de l'agrupació que havia funcionat amb el mateix nom i les mateixes finalitats en el marc del Centre d'Acció Social.

47. Segons el *Diario de Ibiza*, el primer número apareix concretament el 8 de desembre, festa de la Immaculada. Aquesta publicació, de caràcter mensual, es publicarà fins al juliol de 1931 i contribuirà a la configuració del Partit Social Agrari un poc després, el desembre del mateix any 1931, amb intervenció directa d'Isidor Macabich, com veurem en el seu moment.

de Pensions, que té més de seixanta sucursals en tot Catalunya i Balears, mai 'via registrat un cas igual."⁴⁸

La memòria del secretari de la Federació es congratula igualment de la constitució (desembre de 1930) de les Joventuts Catòlico-Agràries:

"[...] sa creació a cada Sindicat d'una Joventut Agrària. Aquest planter de més de cent joves que tenim escampats per tota s'illa, [...] amb un breu espai de temps mos canviaran per complet sa fesomia de sa nostra terra, fent-la més culta i més rica."

I es felicita també per la creació d'un Sindicat a Sant Llorenç, amb

48. Macabich conservava en el seu arxiu personal el text d'aquella memòria, mecanografiat i en part manuscrit, i en eivissenc –que devia ser la llengua oral habitual, encara que els impresos de la Federació són tots en castellà–. La memòria es congratula de la "casa espaiosa, cèntrica, amb bona moblada, [...] ademés d'una esplèndida biblioteca [...]. Per sa nostra associació ha representat es passar d'una casa humil a una altra on no hi falta ninguna comoditat, a tenir una caixa d'estalvis, base de sa vostra independència econòmica, lligada amb una entitat de sa importància i sa garantia de sa Caixa de Pensions, tenir una biblioteca agrícola com no n'hi ha altra de millor, un servici d'informació agrícola a càrrec d'un enginyer competentíssim que, ademés de donar-vos tota classe d'explicacions i conferències per millorar es conreu de ses vostres terres, estarà a tota hora a sa vostra disposició per resoldre qualsevol consulta que se li faci. I no sols en lo que podríem dir materialitat de sa nostra vida agrària s'ha interessat sa Caixa de Pensions, sinó que també ha pensat i resolt altres aspectes no menys importants de sa nostra vida social, com són respecte a ses malalties, creant s'institut de sa dona que treballa, a on ses vostres dones, pagant una petita quota, tenen assegurades ses contrarietats que de vegades esfondren ses famílies, de malalties, operacions i inclús parts... Per fondre's encara més en sa nostra vida social, sa Caixa de Pensions s'ha interessat fortament pes nostre patrimoni històric i espiritual, d'una gran riquesa i varietat, que, escampat per sa nostra pagesia, 'vera arribat a desaparèixer, perdent-se amb es temps inclús es record de ses costums, vestits i objectes que s'usaven antigament. Tot això que tant mos hem d'estimar està recollit, formant un museu ètnic on s'hi poden veure es vistosos vestits que portaven antigament ses pageses, ses armes que fabricaven es nostros pagesos per defendre ses seues propietats i ses seues dones de sa rapinya des pirates, llibres i documents que parlen de sa nostra història, en fi, tot lo que faci olor d'eivissenc té allí acollida."

més de setanta socis, i per la sol·licitud de la Societat de Llaauradors de Formentera d'incorporar-se a la Federació.

Finalment –no oblidem que ja som al juny de 1931–, Puget invoca la necessitat de consolidar el sindicalisme agrari davant de la possibilitat que perillassin les propietats:

"Faceu molta propaganda en favor de sa sindicació agrària, ja que aquesta és ara més necessària que mai. Sa unió fa sa força, i aquesta força potser l'hàgiu d'emplear en defensa de ses vostres propietats. Faceu-la ben forta, pues, a fi de que siga invencible."

Segons Macabich,⁴⁹ amb l'adveniment de la República, la imatge clerical que tenia la Caixa va fer que a Catalunya hi hagués hagut una retirada massiva de fons de l'entitat, però a Eivissa no va ser així, gràcies al suport de la Federació Catòlico-Agrària.

La grafia del nom d'Eivissa i l'adveniment de la república

Una bona mostra del procés de redescobriments de la pròpia identitat que tenia lloc en aquell període inicial del segle XX és el fet que Isidor Macabich, justament quan es proclamava la Segona República, estava publicant al *Diario de Ibiza* una sèrie d'articles titulats "Sobre la ortografia del nombre de nuestra isla. Temas de 'Ca-Nostra'".⁵⁰ En aquell temps, en efecte, encara hi havia una certa vacil·lació sobre la manera d'escriure el nom d'Eivissa en català, que els articles de Macabich no acaben d'aclarir del tot: "*debe escribirse Eyvissa (o Eivissa, cabiendo también la-cedilla (ç) en vez de la ese doble), y no Ivissa, ni lbissa*", diu en iniciar aquells articles.

Macabich havia escrit el 2 de febrer a Antoni M. Alcover consultant-li una sèrie de qüestions etimològi-

ques sobre la pronúncia i la grafia d'Eivissa, des del nom cartaginès fins al modern nom català, passant pel nom llatí *Ebusus* i el nom àrab *Yabisa*, "*amb motiu d'una lliçó o conferència que tenc que donar a Ca Nostra sobre els noms d'Eivissa [sic]*".⁵¹ En la seua carta, Macabich usa alternativament les grafies *Eivissa* (com hem vist) i *Eyvissa* (cosa curiosa, ja que la y no era admesa en l'ortografia catalana més que en el dígraf *ny*).

El mal és que Alcover, que aleshores no devia estar gaire bé de salut, contesta lacònicament el dia 5 a la carta de Macabich –"*El meu consell és que no se capfiqui gaire en aquesta qüestió tan envitricollada, perquè no en traurà res en net ni definitiu*"– i per més que no es pronuncia sobre la qüestió, usa una sola vegada la forma *Eyvissa*.

Aquest és el motiu de la decisió (en part salomònica, però més aviat pro-alcoveriana) amb què acaben els articles de Macabich:

"Así lo han entendido, por cierto (y me limito a estas dos citas por su destacada importancia), las dos primeras autoridades de habla catalana en nuestros días: el M. I. Señor D. Antonio Mº. Alcover y el Instituto de Estudios Catalanes (Institut d'Estudis Catalans), que escriben, respectivamente, Eyvissa y Eivissa, sólo con la diferencia (fundada en razones generales) en el empleo de i latina o de la griega para la diptongación. Por tener en cuenta además la tradición constante respecto de dicha grafía, empleo yo en la misma, como el señor Alcover, la y griega."

Aquesta era la posició, encara indecisa, d'Isidor Macabich respecte a l'autoritat normativa de la llengua catalana. De fet, com veurem, no seria fins a l'etapa republicana que es consolidaria el consens normatiu, entorn de l'any 1932: a les Balears, gràcies a Francesc de Borja Moll, i al País Valencià, gràcies a les Normes de Castelló. L'adveniment de la Segona República representarà perspectives noves en aquesta qüestió i en molts altres aspectes de la vida pública.

ISIDOR MARÍ MAYANS
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS ■